

na pravo stanje stvari u pogledu istine i zabluda ispletenih oko famozne »poezije reda«, skreće pažnju na neuređene prostore i površine neposredno uz naš stan i radno mesto, apelujući da im pogledamo u »lice«. Radović nas upućuje na razmišljanje o prednostima i manama striktnog opredeljenja za tzv. zoniranje sadržaja u savremenom gradu, o međuzavisnosti celine i detalja, odnosu prema ambijentu, brzini kojom rušimo »staro« i »novim« delima, mogućem novom životu starih kuća, složenosti urbane sredine i života u njoj. Radović se uključuje u aktuelne rasprave o sudbini neuralgičnih tačaka naših gradova, o udaljavanju ili povratku staroj ulici, zapostavljenom i degradiranom prizemlju.

Govoreći o celini, dovršenosti, prirodnom i neprirodnom i još o bezbroj stvari i pitanja, Radović ispoljava svestranu obaveštenost o problemu, vladanje materijom, izvanredan smisao za odmerenost u iznošenju činjenica i onog »ostalog« što ih prati, a čini sveukupnost životnog dešavanja u prostoru.

Kada citira Bašlara: »prostor poziva na akciju«, Radović, zapravo, konstatuje sukob problema. Svojom knjigom on se zalaže za tu akciju i sam nastavlja da je vodi.

Mesto i uloga arhitekta u društvu, ta već oveštala tema mnogih naših skupova i razgovora, ali aktuelna i nikad nezaobilazna, po svojoj suštini, dobija nove akcente i biva osvetljena iz nekih drugih uglova, ako se razmatra na primeru delovanja poput Radovačevog. Stoga ponovno pročitavanje tekstova koje sadrži njegova poslednja knjiga² prevazilazi samo podsećanje na poznate teme, već pre svega predstavlja obnovu impulsa i poziva na akciju u prostoru i povodom prostora. Poziv najpre za arhitekta same, ali ne samo i isključivo za njih.

¹ D. P., Živi prostor, *Politika*, Beograd, 22 septembar, 1979.
² S. J., Svest i savest arhitekta, *Dnevnik*, Novi Sad, 27 septembar, 1979.
³ Nikola Dobrović, *Savremena arhitektura 4*, Beograd 1965.
⁴ Radović je do sada objavio: *O arhitekturi*, KMA, Beograd 1971; *Fizičke strukture*, IAUS, Beograd 1974; *Stanovanje u Vancouveru*, CEP, Beograd 1977 i veći broj studija i eseja u stručnoj periodici i časopisima.
 Po njegovim projektima izvedena se spomen-kuća bitke na Sutjesci na Tjentištu, privremeni zanatsko uslužni centar u Beogradu, Skupština opštine u Arandelovcu, pošta, hotel i banka u Vrnjačkoj banji i spomen-obelje u Danilovgradu.

likovni notes

ANATOMIJA FIGURACIJE
 Piše: Sava Stepanov

U dubrovačkoj Umjetničkoj galeriji nedavno je održana, a u sarajevskom Collegium artisticum se upravo održava velika izložba »Novi oblici figuracije«. Organizaciju izložbe je ostvarila dubrovačka galerija i to je do sada svakako najambiciozniji projekt sagledavanja figurativnog slikarstva u nas. Zapravo, u nekoliko navrata je već obrađivana ova problematika, a određene tačke mogu se pronaći u izložbama »Obnova slike« Dragoša Kalajića u Beogradu 1974. godine, »Neoromantizam kao umetnost nespokoja«, koju je koncipirao i u Novom Sadu postavio Đorđe Kadijević 1976. i u nekoliko sekcija posvećenih figuraciji (Kretanja ka ekspresionističkoj figuraciji, Pomeranja unutar figuracije poetsko-fantastičnog smera, Kretanja u okvirima nove figuracije, Od sentimentalnog i nostalgičnog ka racionalnom izrazu i Ka radikalnom realizmu — naslove svih ovih teza navodimo zbog toga što su svaka za sebe, brojem eksponata i izlagača i priloženim tekstovima, predstavljale koherentne izložbene celine) na Petom beogradskom trijenalu likovnih umetnosti u Beogradu 1977. godine.

Izložba dubrovačke galerije daje novi doprinos. Ovakva tendencija integralnog prikazivanja pokreta figurativnog slikarstva može biti znak blagog splasnjavanja i povlačenja ovakvih nastojanja. Uostalom, na nekoliko velikih izložbi priređenih ove godine uočljiva je oseka nove figurativnosti (Rijeka, Bijenale mladih; Zagreb, Jugoslavenska izložba crteža; Ljubljana, Bijenale grafike — jugoslavenska selekcija), ali se u zamenu za dosadašnji prevladavajući figuracijski zanos ne nazire alternativa koja bi se integralnim obuhvatom nad ostalim nastojanjima nametnula kao opštevažeća linija. Izgleda, ponovo sudeći po već navedenim izložbama održanim ovoga leta, da će se posledice figuracije i novog realizma još duže vreme osećati. Jer, jedina tendencija koja može biti novum jeste varijanta ublažavanja radikalno realističke predstave mestima vraćanja na neke tradicionalizme iz slikarstva asocijativne apstrakcije i poznatih već pop-artističkih kombinacija fotosa i taštički oslikanih partija.

Povodom izložbe »Novi oblici figuracije« značajno je setiti se prvih oblika i razloga pojavljivanja jednog novog stila. Kada se polovinom šeste decenije počela osećati oseka apstrakcije, izašle su na videlo posledice ovoga slikarstva. Aktualizirale su se, kao najznačajnije, dve pojave. Prva je zanesenost mogućnostima slobode izraza i izbora materijala, usmerene ka ukidanju tradicionalizma. To je izazvalo rušilački odnos prema tradicionalnom smislu i značenju slikanja i slike. Čin slikanja nije više usmeren ka integralnom viđenju i izražavanju sveta kroz dijalektiku svih moći ljudske spoznaje i izraza, nego je, u okvirima tzv. moderne umetnosti, zasnovan na izdvojenim i totalizovanim delovima integralnosti. Ovakav stav, potpomognut oduševljenjem za tehnološku civilizaciju, proricao je brzu i neumitnu smrt štafelajnom slikarstvu. Međutim, reagujući na hipertrofije mehaničkog slikanja (slikarstvo gesta i akcije), slučajnosti (tašizam) i veličanja značaja materije u odnosu na umetnički svesno formiran izraz (enformel), figurativno slikarstvo se pojavilo kao oblik romantičarskog zanosa, kao nostalgični pogled unazad ili verovanje u neke nove i idilične predloge, iznađene u vraćanjima na klasične ideale lepote. Ubrzo se i u ove oblike figurativnog slikanja upliče fotografija, čiji se kontinuitet prožimanja sa slikarstvom poremetio u vreme apstrakcije, i to će biti odlučujući podatak za dalje pravce razvoja figuracije. Od slobodnije interpretiranih oblika kondenzuju se forme sve do neumitnosti fotografske preciznosti. Relacija nastojanja biće određena krajnjim tačkama neoromantizam — hiperrealizma.

Za kontinuitet razvoja na pomenutoj relaciji odlučujuće značajku će imati odnos figuracije prema alijenacijskom prisustvu u likovnoj umetnosti. U umetnosti enformela, koja je prethodila figuraciji u nas, otuđenje se manifestovalo kao odsustvo umetnikovo u smislu svesnog vođenja i kontrolisanja integralnog čina slikanja. Figuracija je reakcija na takve pojave. Stoga se prvo javljaju oni oblici figurativnog slikarstva koji će nostalgičnom notom sadržajnog dejstva poverovati u predele nove Arkadije, i u potpunosti reafirmisati sam čin slikanja. Među neoromantičarima, koji su svakako najbrojniji u pokretu »obnove slike«, stvoren je koncept pikturne jedinice, koja će donositi svežinu novog verovanja u mogućnosti starog medija. Na dubrovačkoj izložbi neoromantizam se ilustruje »medijalskim« slikarstvom Olje Ivanjicki i Dragoša Kalajića, razigranim evokacijama prošlih vremena Mersada Berbera, zagledanošću u predele oblaka Kostje Gatnika, obećanim pejzažima Zeca, Jesiha, Tikveše i Gvardijančića, vraćanjem antici Božidara Damjanovskog, ispitivanjem pejzažnog prostora Cvetkovića i poetikom grafičkog lista Cvetana Dimovskog. Drugi oblik, koji se javlja uporedo s neoromantizmom, je figurativni ekspresionizam. Ovakvo slikarstvo predstavlja logičan prelazak s apstrakcijske neobaveznosti, u smislu tretmana forme, ka konciznosti figurativne predstave. U postavci »Novi oblici figuracije« ispravno je uočen značaj zagrebačke »Bijafre« za ekspresionizam figurativnog izraza i ilustrovan delima Vuca, Gračana, Petrića, Kauzlarica-Atača, zatim Rudolfa Labaša, Ismara Mujezinovića i Lukše Peka (naravno, nisu nabrojana sva imena, nego samo slikari čija dela predstavljaju okosnicu izložbene teze).

Daljim razvojem figuracijskih nastojanja, pogotovo uplitanjem foto-predložka u slikarsku akciju, sama figuracija će stvoriti prostor za nastajanje hipertrofije koja će afirmisati prevlast alijenacijskog bremena u slikarstvu. Među američkim slikarima hiperrealizma celokupna »idejnost« i sadržaj slike rešavaju se konceptom stvorenim pre samog slikanja, opredeljenjem za određeni fotos koji će se mehanički, uz potpuno odsustvo duha, preneti na platno bez pretenzija da se ostavi trag sopstvene ruke u slici. U nas ovakvih krajnjih oblika hiperrealizma skoro i nema. Razlog treba tražiti i u činjenici da je jedan američki slikar svakako opterećeniji bremenom otuđenja. Međutim, jugoslovenski slikari koji koriste foto-predložak dostiće će visok stepen poštovanja fotografskog cizeliranja oblika. Na taj način bi se zatvorio krug stvoren kontinuitetom odnosa alijenacije i figuracije. I upravo zbog toga dubrovačka izložba predviđa skoro povlačenje figuracije. Stvoren je prostor za novu reakciju. Noseći autori u izložbenoj celini »Radikalno-realistička figuracija« — Friščić, Krašovec i Lulovski — oslanjaju se na pop-artističke produkte; radikalni realizam Blanuše, Jadrana Fatur slednim fotografskim realizmom, Berko i Jovanović slikama hiperrealističkog karaktera, Vlado Jakelić angažovanim odnosom kao i Stanojević, Lalić i Anastasov, koji stvaraju figuraciju novog senzibiliteta s prepoznatljivim oslanjanjem na tradicionalne oblike slike.

Izložbene teze su autoritativno obradili Antun Karaman (radikalno-realistička figuracija) i Gvido Qvin (ekspresivna figuracija), dok je Igor Zidić pisao briljantan tekst na temu nostalgije kao odlučujuće osobine neoromantizma.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

uređuju: lazar bojanović, milan dunderski, slavko gordić, vićozoslav hronjec, dragan koković i jovan zivlak (glavni i odgovorni urednik) tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: janoš banjai, bosiljka bojanjić, cvetan dimovski, nedeljko terzić, lazar elhart, ksenija maricki gađanski, slavko mišković, j.lijana palfi, jordan pešić, jožef ric, miroslav štajner, milan stanić (predsednik), jovan zivlak i pero zubac / izdaje nlp dnevnik, our »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretpлата 100 dinara, za inostranstvo dvost/ruko / žiro račun 65700-601-11971 nlp dnevnik, our »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zoricca stojanović / štampa »prosveta« novi sad, stevana srećka 13. / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.